

В.Ф. Жылевіч

Палескі дзяржаўны ўніверсітэт, jilevitch@gmail.com

Праблема ўзаемаадносін навукі і літаратуры мае глыбокія гістарычныя карані. Іх сувязь на ранніх этапах развіцця грамадства насіла сінкрэтычны і прагматычны характар. У антычнасці паняцце літаратуры вербалізуецца, з'яўляюцца першыя формы рэфлексіі адносін навукі і літаратуры на рэлігійна-міфалагічным узроўні. Аднак пачатак цеснага ўзаемадзеяння навукі і літаратуры паклаў французскі навуковец і мысліцель Б. Паскаль ў XVII стагоддзі падчас “навуковай рэвалюцыі”. У сваіх працах ён сцвярджаў, што літаратура мае наймацнейшы патэнцыял для трактоўкі навуковага пазнання. “Веданне з’яў матэрыяльнага свету не прыносіць мне заспакаення, калі я не валодаю веданнем аб маралі ва ўсе часы бедстваў. Але веданне этыкі заўсёды супакойць мяне пры адсутнасці ведання фізічных навук” [1, с. 10] – адзначаў філосаф. Вядомы брытанскі матэматык, філосаф і грамадскі дзеяч Б. Расэл у трактаце “Уздзеянне навукі на грамадства” (1952) [2] пісаў аб вызначальнай ролі навуковага мыслення на развіццё сацыяльнай жыцця – тэхнічнага прагрэсу, каштоўнасцей арыенціраў, грамадскага меркавання.

Філасофія, папулярная і ўплывовая навука, аказала неацэнны ўплыў на мастацка-эстэтычную свядомасць французскіх раманістаў на мяжы XIX–XX стагоддзяў, прыцягваючы творчую цікавасць такіх пісьменнікаў як А. Франс, Р. Ралан, А. Жыд. Пісьменнікі запазычалі і выкарыстоўвалі ў сваіх творах навуковыя ідэі, палажэнні, канцэпцыі, якія прадстаўляюць філасофскую навуку, што адбілася на новых мастацкіх формах увасаблення гэтага веды.

Мэта даследавання – прааналізаваць філасофскія погляды А. Франса. На аснове аналізу літаратурных твораў, крытычных артыкулаў, эсэ, літаратурных партрэтаў французскага пісьменніка вылучаюцца яго філасофска-антрапалагічныя, эстэтычныя і рэлігійна-маральныя погляды.

А. Франс (*Anatole France*; сапраўднае імя – Франсуа Анатоль Тібо, 1844 – 1924) – лаўрэат Нобелеўскай прэміі па літаратуры (1921) за «бліскучыя літаратурныя дасягненні, адзначаныя вытанчанасцю стылю, глыбока выпакутаваным гуманізмам і праўдзіва гальскім тэмпераментам» [3, с. 29]. У яго творах прысутнічаюць філасофскія разважанні, накіраваныя на асэнсаванне ў мастацкай форме асноўных экзістэнцыяльных праблем быцця. Філасофскі аспект творчасці прэзаіка наглядна выяўляецца перш за ўсё ў паслядоўнай цікавасці пісьменніка да праблем чалавека. У спадчыне раманіста можна вылучыць два пункты гледжання: першы – гэта ўласна мастацкая проза, другі – метафізічны, філасофскі.

А. Франс адным з першых увёў у раман гульню думкі, ператварыў думку ў прадмет мастацкага даследавання. Пісьменнік стаіць ля вытокаў філасофскага інтэлектуальнага рамана XX ст. Адметнай асаблівасцю яго стылістыкі з’яўляецца ўвядзенне ў рэалістычную мастацкую сістэму прыёмаў гратэску і фантастыкі.

Мастацкая творчасць А. Франса адрозніваецца незвычайнай культурнай насычанасцю. Ён – эрудыт, у сваіх творах часта звяртаецца да культурных алюзіі і рэмінісцэнцыі. М. Кашэн пісаў пра яго: “Розум гэтага адукаванага літаратара, вельмі майстэрскі і дасканалы, увабраў ўсю інтэлектуальную працу нашага стагоддзя; я не ведаю іншага пісьменніка, які адлюстроўваў бы рэальнасць скрозь такія багатыя пласты навукі, літаратуры, папярэдніх уражанняў і разважанняў” [4, с. 20]. Най-

буйнейшы пісьменнік-рэаліст, А. Франс разглядае грамадскія з’явы ў іх перспектыве і дыялектычным развіцці. Мастацкае мысленне яго адрозніваецца маштабнасцю і глыбінёй пранікнення ў сутнасць таго, што адбываецца.

Філасофскае светасузіранне пісьменніка спалучае ў сабе парадаксальны сінтэз песімізму і адчування радасці ад усяго жывога. Вытокі яго светаўспрымання – у вучэннях французскіх філосафаў, якія ўсё адмаўляюць. А. Франс – паслядоўнік Э. Рэнана, ідэолага, які “мае справу з адцягненымі паняццямі ..., які жыве сярод старажытных помнікаў, акружаны гістарычнымі крыніцамі і заклапочаны адцягненымі высновамі” [4, с. 736].

Першы паэтычны зборнік Франса “Залатыя паэмы” (*Les Poèmes dorés*, 1873) сведчыць аб засваенні Франсам канонаў парнааскай эстэтыкі. Апісальнасць, імкненне да аб’ектыўнасці, статычнасць вобраза ў спалучэнні з яго каларыстычнай і пластычнай выразнасцю – такія асноўныя асаблівасці яго паэзіі. Пад уплывам вучэння Ч. Дарвіна, пісьменнік сцвярджае, што ў прыродзе і ў жыцці адбываецца бесперапынная барацьба.

У рамана “Таіс” (*Thaïs*, 1890) прасочваецца адмоўнае стаўленне А. Франса да ўсіх рэлігійных вучэнняў. На думку раманіста, яны сведчаць аб барацьбе, якая складае аснову духоўнага жыцця. Язычніцтва ў А. Франса выконвае хрысціянскую ролю, а ў самым хрысціянстве – паводле яго мастацкай логіцы – маральныя подзвігі спалучаюцца з непераможнымі слабасцямі. У “Таіс” тлумачыцца эстэтычны бок скептыцызму пісьменніка, яго своеасаблівае прымірэнне з жыццём. У рамана “Сад Эпікура” (*Le Jardin d’Épicure*, 1894) – філасофскія разважанні пра шчасце, якое дасягаецца толькі пры спалучэнні пачуццёвых і інтэлектуальных асалод.

Філасофска-маралістычная і рацыяналістычная традыцыя ў творчасці празаіка злучаецца з культурай імпрэсіяністычнага бачання. Чатыры тамы “Літаратурнага жыцця” (*La Vie littéraire*, 1888–1894) вызначылі прыналежнасць А. Франса да імпрэсіяністычнай крытыцы, заснаванай на “ўражанні”. Творы пазбаўлены “аб’ектыўнасці: усе пункты гледжання адносныя, таму эстэтыка ўяўляе сабой “паветраны замак”, а галоўнай задачай крытыка з’яўляецца самавыяўленне – “аповед пра прыгоды душы сярод шэдэўраў” [5].

Творы А. Франса складаюцца з серыі філасофскіх перажыванняў адзінага героя, раманіст змяняе толькі вонкавыя ўмовы жыцця героя. Аснову твораў складае прымірыцельна-скептычны адносіны да быцця, але з гэтай глыбока нацыянальнай крыніцы відавочны мастацкі талент, невычэрпная фантазія і востры розум пісьменніка.

Серыя раманаў “Сучасная гісторыя” (*Histoire Contemporaine*) – гістарычная хроніка з філасофскім асвятленнем падзей. Як гісторык сучаснасці, А. Франс спалучае праніклівасць, аб’ектыўнасць вучонага вышукальніка з тонкай іроніяй скептыка, які ведае каштоўнасць чалавечым пачуццям. Выдуманая фабула пераплятаецца ў гэтых раманах з сапраўднымі грамадскімі падзеямі: інтрыгамі выбарчай агітацыі і правінцыйнай бюракратыі, інцыдэнтаў працэсу Дрэйфуса, вулічных маніфэстацыяў.

Філасофія А. Франса – гэта светапогляд прымірэння скептыка, для якога вялікае значэнне маюць кантрасты і трывожнасць розуму. У сваіх творах пісьменнік шукае немагчымых канчатковых мэтай. Рухаючай сілай гісторыі па Франсу з’яўляецца чалавечая недасканаласць, якая мае вынікам невыкараняльныя забавоны і згубныя страсці, неабгрунтаванасць меркаванняў, невырашальная недарэчнасць штодзённага жыцця і бессэнсоўная чарада непазбежных спрэчак.

Анатоль Франс – філосаф і пісьменнік. Яго светасузіранне звязана з эпікурэізмам. Ён – востры крытык рэчаіснасці, які раскрывае слабасці і маральныя падзенні чалавечай натуры, недасканаласць і пачварнасць грамадскага жыцця, нораваў, адносін паміж людзьмі; але ў сваю крытыку ён уносіць прымірэнне, філасофскую сузіральнасць, пачуццё любові да слабога чалавецтва. Ён не судзіць і не маралізуе, а толькі пранікае ў сэнс адмоўных з’яў. Спалучэнне іроніі з любоўю да людзей, з мастацкім разуменнем прыгажосці ва ўсіх праявах жыцця – адметная рыса творчай манеры раманіста.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Pascal, B. *Pensées*. Sous la direction de Lois Lafuma / B. Pascal. – Paris : First Thus, 1962. – 433 p.
2. Рассел, Б. Воздействие науки на общество / Б. Рассел // Лекции в США, ноябрь 1950. – М. : Иностранная литература, 1952. – С. 17–60.
3. Levaillant, J. *Les aventures du scepticisme. Essai sur l’évolution intellectuelle d’A. France* / J. Levaillant. – P. : First Thus, 1965. – 190 p.
4. Cachin, M. *Humaniste — socialiste — communiste* / M. Cachin // *Les Lettres françaises*. – №280, 1949. – P. 12–70.

5. Франс, А. Собр. соч. : В 8 т. / А. Франс / Пер. с фр. Е.Ф. Корша, А. А. Худадовой и др. – М. : Гос. изд-во худож. лит-ры, 1957–1960.